

HERMENEUTIKA VIERY

Doc. Lenka Karfíková, Dr. theol. je vedúcou Katedry filozofie a patológie Cyrilometodejskej teologickej fakulty Univerzity Palackého (CMTF UP) v Olomouci a vedúcou Centra pre prácu s patristickými, stredovekými a renesančnými textami, združujúceho odborníkov z Olomouca, Brna a Prahy. Je autorkou kníh *De esse ad pulchrum esse: Schönheit in der Theologie Hugos von St. Viktor* (Turnhout, nakl. Brepols 1998), *Studie z patristiky a scholastiky* (Praha, Oikymen 1997) a *Řehoř z Nyssy: Boží a lidská nekonečnost* (Praha, Oikymen 2000). V ďalších, menších publikáciách sa zaoberá patristickým a stredovekým myslením, najmä autormi platónskej orientácie (Augustín, Dionysios Areopagites, Eriugena, svätoviktorská škola, škola v Chartres). V súčasnej dobe spolupracuje na projekte *Handbuch der Dogmengeschichte* (nakl. Herder), kde je poverená spracovaním zväzku *Gnadenlehre in der Schrift und Patristik* (*Náuka o milosti v Písme a u cirkevných otcov*).

Pri našom stretnutí na konferencii v Olomouci zapôsobila doc. Karfíková na mňa svojou zariadenosťou pre svoju prácu, rozhľadenosťou vo svojom obore, profesionálnosťou a znalosťou jazykov (ovláda angličtinu, nemčinu, francúzštinu, latinčinu a gréčtinu). Po r. 1989 veľa času strávila na študijných pobytoch v zahraničí. Je typom odborníka, aký sa mohol u nás (na Slovensku i v Čechách) rozvinúť v nových podmienkach po r. 1989. Takýchto "zanietencov" - aspoň vo filozofii - je však stále málo. Preto by som ju rada predstavila čitateľom nášho časopisu.

(L. H.)

Študovali ste teológiu v časoch veľmi nepriaznivých pre štúdium tohto typu. Pracujete v oblasti katolíckej teológie, ale študovali ste teológiu evanjelickú. Môžete okolnosti Vášho štúdia a vôbec vašej cesty k teológii čitateľom trochu priblížiť?

Původně jsem chtěla studovat matematiku, ale dosti těsně před maturitou jsem se nakonec rozhodla pro studium teologie. Protože nepocházím z křesťanského prostředí, bylo to rozhodnutí trochu nečekané, inspirované především zájmem o filosofii a křesťanskou tradici. Vystudovala jsem evangelickou teologii v Praze (1981-1986), katolickou teologii tehdy nebylo možné jako "laik" studovat a filosofie byla bohužel jen marxistická. Na studiích mě kromě filosofie velmi zajímala biblická věda a patrologie. Bylo to mj. zásluhou vynikajících učitelů, kteří na evangelické fakultě působili: starozákonníka prof. Jana Hellera, novozákonníka prof. Petra Pokorného a církevního historika prof. Amedeo Molnára. Zájem o biblickou vědu, z níž jsem psala svou diplomovou práci (exegeze Římanům 7), se postupně proměnil v zájem o hermeneutiku a práci s textem vůbec.

Aká bola Vaša cesta po ukončení štúdia evanjelickej teológie ?

Napřed jsem se stala prodavačkou knih, posléze redaktorkou v evangelickém nakladatelství Kalich, které tehdy vedl můj bývalý profesor Luděk Brož. Tato práce mě velmi bavila. Koncem r. 1989 se mi na pozvání českého emigranta prof. Mikuláše Lobkowicze podařilo odjet na studia do bavorského Eichstättu, kde jsem složila licenciát a posléze doktorát na katolické teologické fakultě v oboru filosofie (licenciátní práce "Synderesis im Sentenzenkommentar Bonaventuras" - Synderesis v Bonaventurově komentáři k Sentencím) a systematické teologie (doktorská práce "De esse ad pulchrum esse: Theologische Relevanz der Schönheit im Werk Hugos von St. Viktor" - Krása v teologii Hugona ze Sv. Viktora). Zájem o středověkou filosofii platonského zaměření ve mně posílil zejm. prof. Werner Beierwaltes, kterého jsem poslouchala v Mnichově, velmi mi pomohly studijní a badatelské pobyty v Paříži, Münsteru a v londýnském Warburgově institutu, který má slavnou tradici ve zkoumání středověkého platonismu. Pro můj zájem o středověký platonismus není bez významu ani to, že můj muž Filip se na FF UK v Praze věnuje bádání o Platonovi a novoplatonismu.

Evanjelická teológia sa v porovnaní s teológiou katolíckou vyznačuje istými zvláštnosťami. Sú hranice, ktoré by katolícka teológia nikdy neprekročila, zatiaľ čo v dejinách evanjelickej teológie možno nájsť ne jeden pokus o jej prispôsobenie sekularizovanému svetu. Ako ste tieto zvláštnosti vnímali pri Vašom prechode od evanjelickej teológie k teológii katolíckej?

Na evangelické teologii mi připadá velmi přínosná zejména pečlivá práce s textem, především biblickým, a promýšlení hermeneutických otázek. Nezdá se mi ovšem, že by bylo možné vykládat "text jím samým", jak si to představovala reformace: myslím, že text žije ve společenství, které ho interpretuje, které si z něho rozumí a z něho utváří svůj život. V pražských evangelických studiích mi zejména chybělo docenění filosofie a jejího vztahu k teologii. Převládající teologickou orientací tam byl barthianismus zvláštního typu, který dosti rázně odmítal kompetence rozumu v otázkách víry i význam kulturního zázemí teologie. Víím, že tento postoj má v protestantismu již svou tradici, přesto mi to připadalo neopodstatněné a dokonce nebezpečné. To mě přivedlo ke katolické orientaci, jakkoli mě protestantismus stále zajímá a mám mezi protestanty z dob studií mnoho přátel.

Vaša publikačná činnosť prezrádza záujem o viaceré postavy stredoveku (Eriugena, Thierry z Chartres, Augustinus, Dionysius Aeropagita). Vašou srdcovou záležitosťou sú ale zrejme Gregor z Nyssy a Hugo zo sv. Viktora Čím Vás títo predstavitelia stredovekého myslenia zaujali?

Na středověkém myšlení mě vždy zajímalo, jak se v jeho lůně rodí evropská moderna (nebo dokonce postmoderna). Dovolte mi to objasnit příklady: Kupř. patristická a středověká teorie biblické exegeze se svou představou trojího, resp. čtverého smyslu Písma je jakousi přípravou pochopení literárního textu v jeho vrstevnatosti a víceznačnosti, ba dokonce pochopení skutečnosti jako víceznačného textu, otevřeného interpretaci. Nebo křesťanská představa Božího zjevení v dějinách, dokonce v příběhu

konkrétního člověka, zásadním způsobem přispěla k evropské představě o dějinnosti myšlení a vůbec světa jako dějin, jako prostoru jednajících svobod. Je velmi zajímavé pozorovat, jak se toto pojetí skutečnosti ve středověku velmi pomalu prosazovalo proti antické představě světa jako cyklické kosmické harmonie. Právě tématu "dějinnosti" krásy, jak ji ve 12. století naznačuje Hugo ze Sv. Viktora, se týkala i má doktorská práce.

V knize o Řehořovi z Nyssy jsem se zabývala jiným staro-novým tématem evropského myšlení. V řehořovské literatuře se mu říká "epektasis": upnutí kupředu. Řehoř si totiž představuje člověka jako bytost ustavičně obrácenou kupředu a k budoucnosti, a proto ve své existenci nikdy nezavršenou. Vše, čeho snad člověk dosáhl, mu nikdy nepřinese trvalé uspokojení, nýbrž se ihned stane prahem dalšího hledání a usilování. "Smyslem hledání je hledání samo", jak Řehoř doslovně říká. Jako bytost stálého růstu a stálého pokračování si člověk zároveň ustavičně sám volí, čím se stane, proto jsme "sami svými otci", míní Řehoř. Pro tuto svou faustovsko-sartrovskou představu má ovšem teologické odůvodnění: chápe člověka v jeho neukončené pouti jako obraz nekonečného Boha. Boží nekonečnost zhuštěnou do jediného věčného "ted" může člověk napodobit jen cestou bez konce, stále pokračujícím hledáním. Ve svém úsilí se nikdy nemůže zastavit, protože nekonečného Boha nikdy nemůže postihnout ani vyčerpat.

To je veľmi živý pohľad na stredovek: zažívame azda v postmoderne renesanciu stredovekého uchopovania skutočnosti prostredníctvom príbehov a nikdy nekončiacich interpretácií? Bolo v stredoveku založené aj naše existenciálne hľadanie? V našich končinách predsa len prevláda tradičnejší pohľad na stredovek. Myslíte, že by ho bolo treba zmeniť?

Nechci si o středověku dělat nějaké iluze. V mnohém je našemu dnešnímu sebepochopení dosti vzdálený. Jakým způsobem se však dnes ke středověkým textům vztahujeme, je zároveň do určité míry výpovědí o nás samotných. Mám zato, že konfrontace s takovou alteritou, jakou středověk nebo i patristika v mnohém jsou, nám dovoluje uvědomit si obrovský potenciál velmi odlišných rozumění, který naše evropská tradice obsahuje. Je nesmírně zajímavé podívat se, jak kupř. v patristice nebo středověku vykládali nějaké biblické místo nebo nějakou pasáž z antické literatury, a porovnat to s pozdějším, také dnešním pochopením stejného textu. Ukazuje se tím škála možností, které text skýtá a kterou je velmi zajímavé rozehrát.

Medzi Vašimi prácami nechýbajú ani interpretácie vybraných textov Nového zákona. Čo pre Vás znamenajú tieto texty?

Články, o kterých se zmiňujete, vznikly z mých přednášek systematické teologie, kterou jsem na olomoucké teologické fakultě původně učila. Přednáška se jmenovala "Teologie jako hermeneutika víry" a byla to vlastně série dílčích interpretací k daným tématům (Bůh, Trojice, christologie, nauka Duchu svatém, svátostech atd.), které měly ukázat proměnu křesťanského sebeporozumění v dějinách. Velká část interpretací se

týkala právě biblických textů, další byly věnovány textům patristickým, středověkým i moderním, některé se týkaly také křesťanského umění.

Myslím, že křesťanství není jen jedním z klíčových zdrojů evropského myšlení a evropské kultury, jakkoli je hledání těchto vlivů nyní hlavním tématem mé práce. Přes odvěkou nevěrohodnost téměř všech církevních společenství stále věřím, že křesťanské poselství o Bohu, který vstoupil do lidských dějin v konkrétním lidském příběhu a který tak právě kontingentnímu, pomíjivému a časnému dal věčný smysl, je stále oslovující a závažné.

Ako si teda predstavujete priestor, v ktorom môže byť kresťanské posolstvo stále živé? Zdá sa, že fundamentalizmus bráni prenikaniu živého posolstva kresťanstva k jednotlivcovi a cirkev sama akoby nedoceňovala vlastné historické zdroje, na ktorých by mohla vystavať svoj dynamickejší vzťah k svetu...

Souhlasím s Vámi, že většina křesťanských církví prožívá určitou krizi, související s fundamentalismy různého druhu. Myslím však, že fundamentalismus jako touha po pevném základě či jasném řešení není jen fenoménem náboženským. Patrně je to reakce na svět, který se stal příliš složitým, příliš nejistým, příliš otřeseným. Za autenticky křesťanské bych pokládala si tuto situaci nezastírat, ale pokusit se v ní obstát, pokusit se do ní vnést naději, že člověk složitost a problematizaci unese, aniž by musel resignovat na odpovědnost za své myšlení a jednání.

Aké je postavenie filozofie v rámci Vašej fakulty? Niečo napovedá už grantový projekt, ktorého ste boli hlavnou riešiteľkou, Modernizace výuky filozofie na teologické fakultě s přihlédnutím k pluralitě současného myšlení. Čo bolo cieľom tohto projektu a aké sú jeho prípadné výsledky?

Grantový projekt českého ministerstva školství, který máte na mysli, naší katedře v r. 1999 pomohl pozměnit koncepci výuky (zavést semináře s interpretacemi filosofických textů) a pozvat hostovské přednášející: Michaela Kirwana a Philipa Endeana z Londýna, kteří mluvili o politické filosofii a o významu filosofie pro spiritualitu, našim hostem byl také prof. Ján Letz z Trnavy, který mluvil o filosofii a vědě, dr. Jiří Grygar s přednáškou o současné kosmologii a doc. Pavel Kouba z FF UK v Praze se zajímavým vystoupením o Nietzschevi. Na katolických teologických fakultách je filosofie tradičně chápána jako jakási příprava na teologické studium. Dříve to především znamenalo obeznamení posluchačů s aristotelsko-thomistickou terminologií, již se užívalo v teologii. Dnešní teologie vychází z různých filosofických základů: kupř. transcendentální teologie K. Rahnera navazuje na dědictví německé klasické filosofie, Hans Urs von Balthasar za mnohé vděčí Heideggerovi, David Tracy (který je mi asi nejbližší) vychází z hermeneutiky, různé teologie osvobození (které osobně pokládám za rovněž zajímavé) se v mnohém inspiroují marxismem, atd. Úkolem filosofie na teologické fakultě tedy je seznámit posluchače s touto pluralitou filosofických východisek, a to samozřejmě nejen teologie současné, ale i historické: kromě aristotelismu je pro pochopení křesťanství v jeho dějinách stejně důležitý platonismus nebo stoicismus. Nejde však jen o vliv

filosofie na teologii, osobně mě téměř více zajímá vliv obrácený: jaký význam má nebo může mít křesťanské poselství pro filosofii, jaké jsou nejen jeho filosofické předpoklady, ale také důsledky.

Tu ste sa dotkli zaujímavého problému, ktorý bol v stredoveku, ale aj v neskorších dobách výrazne tematizovaný: vzťahu filozofie a teológie. Pokiaľ ide o význam kresťanského posolstva pre filozofiu - mohli by ste Vaše poňatie tohto vzťahu rozviesť podrobnejšie?

Připadá mi velmi zajímavé si všimnout, jak byla postupně promyšlena krystalizující křesťanská věrouka a jaké to mělo filosofické implikace či důsledky. Například představa o rovnosti a "stejně podstatě" Syna s Otcem v křesťanské Trojici, formulovaná na koncilu v Nikaji r. 325, znamenala v horizontu novoplatonské filosofie cosi neslýchaného a podivného: Tvrdí se tak, že nepostižitelný a nedostupný první počátek všeho se bez jakéhokoli ukrácení plně vyjadřuje v druhé božské hypostazi, která je jeho plnou transparentí a která je mu zcela rovná. Na úrovni samého božství se tak předpokládá vztah dvou rovných, což patrně není bez významu pro pochopení člověka jako bytosti vztahu a bytosti určené pro společenství rovných. Nebo biblická představa o stvoření světa jako díle božského rozhodnutí prostého nutnosti má jistě vliv na zhodnocení kontingentního, časného, pomíjivého, na pochopení světa jako dějství svobody, nikoli nutnosti. Na těchto příkladech je patrně, jaký vliv měly ryze teologické motivy na filosofické myšlení a na sebepochopení evropského člověka vůbec.

Ukazuje sa, že v Čechách je v porovnaní so Slovenskom oveľa lepšie založený a rozvinutý výskum stredovekého myslenia (Rada Knihovna stredoveké tradície, rada Fontes Latini Bohemorum). Ako sa v Čechách inštitucionalizoval tento výskum?

Musím se zahanbením přiznat, že situaci na Slovensku znám velmi málo, proto o ní nedokážu mnoho říci. Úroveň překladových publikací, nakolik se mi dostaly do rukou, je většinou velmi dobrá. Mnohé knihy se objevily ve slovenštině dříve než česky: kupř. J. Huizinga, Jeseň stredoveku, nebo A. de Libera, Stredoveká filozofia. Problém je v tom, že ne všechny slovenské knihy jsou v Čechách běžně k dostání.

Medievistické bádání, zejména bohemikální, má v Čechách již velmi dlouhou tradici sahající až do minulého století. V rámci Akademie věd ČR se středověkými dějinami a středověkou kulturou nyní zabývá Centrum medievistických studií pod vedení prof. Šmahela a v Ústavu pro klasická studia AV ČR se již po desetiletí připravuje rozsáhlý středolatinický slovník zpracovávající bohemikální prameny. Na Karlově univerzitě v Praze se medievistice intenzivně věnuje katedra pomocných věd historických. Také někteří historikové filosofie se zabývají českým i evropským středověkem, kupř. prof. Stanislav Sousedík nebo doc. Vilém Herold.

Naše Centrum pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty bylo založeno k 1. 7. 2000 v rámci projektu českého ministerstva školství "Národní výzkumná centra". Centrum pracuje při Univerzitě Palackého Olomouc, Masarykově univerzitě Brno a Ústavu pro klasická studia AV ČR v Praze, sdružuje celkem třicet

badatelů z těchto institucí i další odborníky z řad historiků filosofie a teologie, klasických filologů a historiků vědy. Dílčí projekty jednotlivých badatelů a badatelských týmů připravují edice latinských bohemikálních středověkých rukopisů, komentované překlady důležitých patristických, středověkých a renesančních textů a interpretační monografie k těmto dílům.

Také knižní produkce věnovaná středověkému myšlení je v Čechách dosti bohatá. Velmi cenné publikace vydává kromě nakladatelství Academia a Vyšehrad nyní také nakladatelství Argo. Rovněž některá křesťanská nakladatelství přinášejí občas patristické a středověké texty (kupř. obnovené dominikánské nakladatelství Krystal nebo nově založené nakladatelství Refugium).

Řady, které připomínáte, redigujeme s kolegyní Hanou Šedinovou z Ústavu pro klasická studia v nakladatelství Oikúmené. V "Knihovně středověké tradice" vycházejí v dvojjazyčné verzi důležitá díla patristického a středověkého myšlení (od r. 1997, kdy byla řada založena, vyšlo zatím 6 svazků: několik knih Etymologií Isidora ze Sevilly, dále díla Hugona a Richarda ze Sv. Viktora, Thierryho ze Chartres). Řada "Fontes Latini Bohemorum" vychází z práce badatelek na středolatinském slovníku, o němž byla již řeč. Řada přináší prvoedice bohemikálních latinských rukopisů s překladem a výkladovými poznámkami (od r. 1997 zatím vyšlo 5 svazků: díla Křišťana z Prachatic, Koldy z Koldic, Stanislava ze Znojma a Adama Rosacia).

Ste jednou z mála žien vo svojom odbore. Došlo tu v poslednom období k podstatnejšej zmene "rozloženia síl"?

Obecně si myslím, že aktivnější zapojení žen do společenského a kulturního života představuje skutečné obohacení a důležitou diverzifikaci perspektiv. Platí to i pro filosofii a teologii. Nakolik má difference pohlaví opravdu filosofickou relevanci, je specifická filosofická otázka: Lze argumentovat jednotou lidské racionality pro bezvýznamnost této difference, nebo naopak existenci člověka vždy jen v jedné z pohlavních modalit pro zásadně dvojí typ racionality. Osobně mě velmi zajímá otázka alterity jako filosofické téma (kupř. otázka různosti platných interpretací), alteritou pohlaví jsem se však jako filosofickou otázkou nikdy nezabývala.

Mezi klasickými filology, s nimiž nyní intenzivně spolupracuji, je žen velké množství, myslím, že dokonce převažují. Ani na filosofické a teologické scéně ženy v Čechách zcela nechybí, ačkoli jsou jistě v menšině: z mladší generace kupř. ve Filosofickém ústavu v Praze působí filosofka křesťanské orientace Jolana Poláková, na FF UK vyučuje Marina Barabášová, která se hlásí k anglosaské filosofické tradici, z teoložek nelze opomenout novozákonici Mireiu Ryškovou nebo zakladatelku Institutu ekumenických studií při Evangelické teologické fakultě v Praze Ivanu Dolejšovou. Myslím, že všechny tyto ženy patří k výrazným osobnostem českého kulturního života, ba dokonce svou tvořivostí a aktivitou často předstihnou své mužské kolegy.

Ešte k vašim plánom do budúcnosti - máte nejakú predstavu o tom, kde by ste vo svojej práci chceli byť povedzme o desať rokov?

Nyní věnuji mnoho času a sil práci na univerzitě i organizaci nově založeného Centra pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty, o němž byla již řeč. Ve své badatelské práci bych se chtěla podrobněji vrátit zejména k dvěma autorům: Augustinovi a Eriugenovi. Také mě můj bývalý profesor Michael Seybold, který je spoluvydavatelem řady *Handbuch der Dogmengeschichte* v nakladatelství Herder, požádal o monografii věnovanou nauce o milosti v Písmu a u církevních otců pro tuto řadu. Je to nesmírně rozsáhlý projekt, na němž jsem sotva začala pracovat a který by si žádal mnohem více soustředění a času, než nyní bohužel mám. Za deset let se mi ale snad podaří s ním částečně pohnout.

Zhovárala sa *Lubica Hábová*